

Felip V i Catalunya*

Joaquim Albareda i Salvadó

Universitat Pompeu Fabra. Departament d'Humanitats
Ramon Trias Fargas, 25-27. 08005 Barcelona. Spain

and similar papers at core.ac.uk

provided by Dipos

Resum

Anàlisi de les relacions entre Felip V i Catalunya en el context d'una lluita entre parlamentarisme i absolutisme. Durant la Guerra de Successió es debat una opció política entre un sistema de govern català sòlid i amb capacitat de renovació, basat en criteris contractuals i pactistes, i una autoritat borbònica, netament absolutista i unitarista.

Paraules clau: Felip V, Catalunya, segle XVIII, absolutisme, parlamentarisme.

Resumen. Felipe V y Cataluña

Análisis de las relaciones entre Felipe V y Cataluña en el contexto de una lucha entre parlamentarismo y absolutismo. Durante la Guerra de Sucesión se debate una opción política entre un sistema de gobierno catalán sólido y con capacidad de renovación, basado en criterios contractuales y pactistas, y una autoridad borbónica, netamente absolutista y unitarista.

Palabras clave: Felipe V, Cataluña, siglo XVIII, absolutismo, parlamentarismo.

Abstract. Philip V and Catalonia

Analysis of the relations between Philip V and Catalonia in the context of a dispute between parliamentarism and absolutism. During the War of Succession a political option between a system of solid Catalan government with capacity of renovation, based on contractual criteria, confront a Bourbon authority, genuinely absolutist and unitary.

Key words: Philip V, Catalonia, 18th century, absolutism, parliamentarism.

Sumari

L'aposta dels catalans contra Felip V Absolutisme i parlamentarisme
Felip V i els catalans

* Aquest treball s'emmarca en la recerca del «Grup d'Estudi de les Institucions i Societat a la Catalunya moderna» (Grup consolidat del II Pla de Recerca de Catalunya, 1997 5GR 00358) i del projecte «Poder, sociedad e instituciones en la Cataluña moderna. Siglos XVI-XVIII» de la Dirección General de Enseñanza Superior e Investigación Científica (PB97-0666).

L'aposta dels catalans contra Felip V

Per emmarcar correctament el conflicte de la Guerra de Successió a Espanya cal partir de la base que, almenys pel que fa a Catalunya, la qüestió dinàstica va ser aleatòria. No fou, efectivament, la inclinació incondicional dels catalans cap a la casa d'Àustria el fet que explica la decidida aposta de 1705 a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria (una exaltació de lleialtat dinàstica que avui se'ns fa difícil de comprendre, com suggerí Soldevila [1962, III, p. 1094], massa condicionat per la visió de Feliu de la Peña). Ben entès, el grup dirigent, que té el cap visible en l'autor del *Fènix* i dels *Anales* i en el partit constitucionalista, apostà per les potències marítimes, enlluernat per llurs règims polítics representatius i per la seva puixança comercial. I ho féu en contraposició, sobretot, a la potència que entronitzà el seu candidat a Espanya i que representava la negació dels anhels esmentats. En definitiva, com ja van assenyalar Soldevila i Vilar, el grup dirigent català no tenia un projecte de secessió sinó d'intervenció a Espanya, amb un rei que garantís l'estructura «federal», pactista i els projectes econòmics a «l'holandesa». Això, a més, en un moment de feblesa de la monarquia, significava que els catalans, amb el suport dels aliats, estarien en una posició immillorable per fer realitat els seus projectes, en la mesura que constituïen els principals valedors de l'arxiduc Carles d'Àustria.

No és difícil pensar que hi havia, entre la burgesia i els grups dirigents un projecte que nuava estretament el manteniment del marc constitucional —base del patriotisme català, com ho era a Hongria (J. Bérenger, 1996: 95-96)— i un model de desenvolupament comercial i manufacturer que, com ha explicat Albert García Espuche (1998), es trobava en una fase avançada el 1640. El record del gloriós passat medieval —evocat per Feliu—, la validesa del sistema pactista i de les constitucions, capaç de donar resposta a les demandes de la societat —com es constatà a les Corts de 1701-1702— i la necessitat de resguardar-se davant l'avanç creixent de les tendències absolutistes, eren raons suficients per emprendre aquella arriscada aposta. És cert, com recordà Núria Sales (1984) que a les Corts de 1701, Felip V jurà les Constitucions, cosa que no havia fet Carles II. Però els esdeveniments es van precipitar entre 1702 i 1705, després que les autoritats borbòniques no es mostressin gens respectuoses amb les Constitucions. Això donà peu al fet que l'actitud expectant dels catalans amb Felip V esdevingués, progressivament, anti-borbònica, a mesura, també, que s'enfortia un actiu partit austriacista format per burgesos, nobles i eclesiàstics, sobretot a partir de l'actitud despòtica i repressiva de Velasco (virrei entre 1704 i 1705, de qui els barcelonins guardaven un mal record per la defensa nefasta de la ciutat el 1697 davant dels francesos, mentre que el príncep de Darmstadt, el seu successor, era un personatge prestigiós i es trobava en el nucli de la conspiració austriacista).

A les Corts de 1705, un memorial anònim lliurat al Consell d'Estat de l'arxiduc, expressava, en termes diàfans, els fonaments del projecte econòmic, en defensar la conveniència de prohibir les mercaderies franceses:

Y aunque algún político se opondrá a esta prohibición, con decir que en Cataluña ay falta de algunos géneros y que de necesidad an de venir de otros reynos, digo que lo confieso pero mi intención sólo es que no vengan de la Francia, que quando se

aprecie tomarlos de estrangeros se tomen de nuestros aliados, porque se lograrán dos cosas: la una es que tomándolos de Inglaterra ho Holanda se logra el no salir el dinero pues éstos truecan sus géneros o mercadurías con vino aguardiente y otros géneros del pahís; la otra es que no se valdrá la Francia de nuestro mismo dinero para hazer la guerra¹.

I a escala més popular, els versos del rector de Garriguella, un dels propagandistes de l'austriacisme, són, també, il·lustratius dels anhels econòmics dels catalans en aquella guerra:

[...] la flota Habana/luego tindrem./retirarem/tots los bitllets/y farem pets/ a trenca coll;/lo nostre moll/se buydarà/treballarà/tot menestral,/gastarà'l ral/qui ara no pot,/donarà dot/a la donsella/.../en lloch de cols/menjarem peix./y un dit de greix/a la tunyina,/vindrà sardina/de la Corunya./per Catalunya/faran diners/los vintaters/ab caldos forts, y los mitx morts/comerciants/y fabricants/de la indiana/una sardana/junts ballaran./Circularan/duros de plata./la xacolata/tornarà a sou./cuyros de bou/en abundància./farem ganancia./manufacturas./las criaturas/guanyaran pa./tot-hom riurà./fins en Vallès... (J. Albareda, 1993: 242).

Parem, però, atenció a les Corts de 1701-1702, com a acte d'elevada significació política i com a exponent immillorable d'allò que es debatia. En primer lloc hi podem constatar la persistència de la tibantor entre la monarquia i les institucions catalanes, agreujada a partir del conflicte de 1640. Hi aparegué, doncs, nítidament, la dinàmica de la tensió entre pactisme i absolutisme. Un testimoni excepcional, el comte de Marcin, ambaixador del rei de França, observà que el secretari reial Antonio de Ubilla era el màxim exponent de la intolerància dels tractadors castellans i que el virrei comte de Palma era qui havia posat més obstacles a la conclusió de la Cort. Des de l'òptica de l'«absolutisme imperfecte» francès, deia que els catalans,

[...] comme tous les pays d'États [...] demandent toujours le plus d'avantages qu'ils peuvent, parmi lesquels il y a beaucoup de choses raisonnables et qui ne regardent que le bien du gouvernement et de la police du pays. Il y en a d'autres qui semblent toucher à l'autorité du roi, et qui cépendant, dans le fond, ne tendent qu'à corrèger les abus que l'autorité des vicerois et des ministres Castillans ont établi dans cette province, depuis deux-cents [sic] ans qu'il n'y a eu d'États conclus. Les Castillans, de leur côté, ont une aversion insurmontable pour les Catalans. Ils croient être les seuls bons sujets du roi d'Espagne et s'imaginent que lorsque S.M.C. a sujet d'être contente des autres, c'est autant de rabattu sur leur compte, parce qu'ils veulent être seuls possesseurs de tous les emplois et de toutes les dignités des pays dépendants de la monarchie espagnole. (Noailles, 1776: 181-182).

Castellví, anant més lluny, afirma que mentre van durar les Corts, «el ministerio conferenciaba ocultamente sobre los privilegios de Cataluña y el modo con que debían unirla a las modernas leyes de Castilla» (1701, f. 156). D'altra banda, la naturalesa diferent de la mecànica pactista a Castella en relació amb Catalunya,

1. AHN. E., L. 1008 d. f. 27v.

ajuda a entendre el tarannà dels tractadors reials, actitud que té el seu millor exponent en l'expressió que els era tan cara: «con su majestad no se regatea» (J. Bartolí, 1979: 60), inconcebible des de l'òptica del pactisme català que, en aquesta afirmació, veia negada la raó de ser de les Corts. De manera semblant, el virrei Velasco, el 1704, considerava que l'aprovació del Tribunal de Contrafaccions minvava substancialment l'autoritat reial a Catalunya,

[...] une province [deia] dont les statuts des derniers estats l'ont rendue si esclave qu'il ne manque aux concessions qu'on a accordé aux catalans si non une déclaration du roy de ne pouvoir faire justice en Catalogne².

En la mateixa línia s'expressava un espia borbònic en un informe de 1706, en considerar que l'objectiu d'aquest Tribunal era que

[...] todo el partido de la Real Autoridad estuviera sugeto, o alomenos amedrentado para no defender las Regalías contra el dictamen de los tres Comunes [la Diputació, el Braç militar i el Consell de Cent] (M. Fernández, 1984: 244).

La segona qüestió que cal retenir de les Corts és la de la vitalitat de les institucions catalanes i dels lligams entre constitucions i societat, aspecte que posà de relleu Ernest Belenguer (1991). En efecte, tal com ha argumentat Eva Serra (1996), si les tres aspiracions bàsiques de Catalunya en aquelles Corts eren allunyar la guerra del seu territori, recuperar el terreny polític perdut el 1652 bo i enfortint el sistema pactat i, finalment, establir les bases de cara a la consolidació del creixement econòmic, la capacitat política del model pactista i el vincle estret entre societat i Corts queden fora de dubte, gràcies a un conjunt de mesures socioeconòmiques que responien a unes necessitats llargament esperades.

Felip V i els catalans

Encetada la guerra —i un cop constatada la fidelitat de les terres castelleses— Felip V féu gala d'una intransigència obsessiva envers els catalans. Així, en les negociacions d'Utrecht, donà les següents instruccions als seus plenipotenciaris, el duc d'Osuna, Manuel Vadillo, i el comte de Bergeyk:

En quanto a Hespaña combiene tener presente como punto de summa importancia que de ninguna manera se den oydos a propósito de pacto que mire a que a los catalanes se les conserven sus pretendidos fueros, pues sobre ser tan indignos de ellos aun que fuesen solos los que tenían en tiempo del Rey Dn. Carlos II mi tío (puesto que las dos últimas cortes que han concluído los deja más Repúblicos que el parlamento abusivo a ingleses) no es de combeniencia ni decoro que la paz general salga garante de tan vergonzante condición ni que por ella quedase la abitual propensión de los cathalanes a la revelión, con amarras y permitido recurso a los coligados enemigos³.

2. MAE, CPE, 143, 7-6-1704.

3. AHN, E., 3376-1, núm. 10, 28-XII-1711.

Obstinació que el va fer mereixedor de continuats retrets de Lluís XIV i que li comportà una tensió considerable amb el seu avi. A més, Felip V s'entossudí a crear un principat a Limburg (Països Baixos), per a la seva «camarera mayor», la princesa d'Orsini. Però el príncep Eugeni de Savoia, representant de l'emperador, condicionà la concessió, a les converses de Rastatt —a principis de 1714, on negocià amb el marquès de Villars—, al reconeixement del respecte de les constitucions catalanes. Aquest tema diferí la pau amb Holanda fins a la pau de Baden, signada el juny, que va posar fi al cul-de-sac al qual s'havia arribat, tot eliminant les dues condicions que havien dut en doina les cancelleries europees i especialment Lluís XIV, preocupat per cloure aquella guerra llarga que acabava d'arruinar el seu país. Aquest, fins i tot, arribà a condicionar el suport militar que havia de comandar Berwick, el qual fou decisiu per a la presa de Barcelona, a la signatura de la pau amb Holanda de part de Felip V, cosa que implicava la renúncia al principat de Limburg. Un any abans, per raons d'estratègia política i pressionat pels anglesos, ja li havia expressat al seu representant a Madrid, el marquès de Bonnac, la seva disconformitat amb la idea de ser inflexible amb els catalans, cosa que li manifestà repetidament per carta, bo i argumentant que

[...] le Roy mon petit fils declare qu'il veut reduire les catalans par force, assieger Barcelonne, punir les peuples rebelles. Il rejette toutes les instances qu'on luy fait en leur faveur, et a à peine a t'il déclaré sa résolution, que sans attendre mesme si je puis luy donner les secours qu'il m'a demmandez, il serait ogligé de tenir le blocus de cette place. Puis que les moyens de la soumettre par force luy manquant, il estait de sa prudence de marquer qu'il avait egard aux instances de la Reine d'Angleterre et d'en prendre un prétext honorable pour ramener par la doucer les catalans à leur dévoir. Il valait mieux les avoir pour sujets en leur accordant leurs privilèges, que de les avoir pour ennemis et d'être exposé aux mouvements que peuvent naistre d'un jour à l'autre dans les provinces voisines. Je doute que ces conseils fussent écoutés, quoy que très conformes aux intérets du Roy d'Espagne dans l'estat où sont ses affaires⁴.

Tanmateix, Felip V es mostrà inflexible envers el «Cas dels catalans». Sanpere i Miquel, que analitzà detalladament la relació entre els dos monarques, sentencià:

No podían entenderse Luis XIV y Felipe V. La escasa inteligencia política del Borbón español no podía comprender las lecciones de la experiencia de su abuelo (1905: 227).

Uns mesos abans, el febrer, quan el representant anglès Lexington demanà al marquès de Bonnac que intervingués per tal d'assolir una solució moderada, aquest respongué que el rei d'Espanya havia fet de la submissió dels catalans una qüestió pròpia, de protagonisme i d'enveja cap al rei de França, cosa que el marquès exposà a Lluís XIV:

4. MAE, CPE 223,11-9-1713.

Quoy que [Felip V] connaisse mieux que personne le désordre de ses finances et la faiblesse de ses troupes, il preferera la guerre au parti de conserver aux catalans leurs privilèges et il ne paroît pas jusqu'à présent que rien soit capable de l'en détourner⁵.

Per aquesta raó no va veure amb bons ulls la proposta que li féu el seu avi de concedir una amnistia i el retorn dels béns als catalans bo i aduint que si ho feia, a part de perdre el control de Catalunya, es revoltarien els aragonesos i els valencians⁶.

Fins i tot el duc de Berwick quedà astorat de la intransigència de Felip V. Un cop signada la pau entre Espanya i Holanda (26-6-1714), va rebre ordres de Lluís XIV de dirigir-se a Espanya amb els seus exèrcits per tal de prendre Barcelona. Tot just a Narbona, va rebre un correu de Felip V pel qual el nomenava general i li donava instruccions de tractar els assetjats sense contemplacions.

Cet ordre —diu el militar anglès al servei de França— me parut si extraordinaire, si peu chrétien, et si contraire même aux intérêts de Sa majesté Catholique, que je dépêchai sur-le-champ au Roi son gran-père, pour savoir ses intentions.

Lluís XIV s'afanyà, altre cop, a escriure Felip V per tal que moderés la seva actitud i que concedís una capitulació raonable a la ciutat, encara que no tingués en compte les constitucions, deixant que Berwick la portés a terme (Sanpere, 1905: 450). De fet, Berwick assegura no haver quedat sorprès per aquests sentiments de la cort de Madrid, perquè Felip V sempre s'havia caracteritzat per la seva altivesa, cosa que l'havia menat a vorejar el fracàs:

Tous ceux qui s'étoient révoltés devoient être passés au fil de l'épée; tous ceux qui ne prenoient pas parti contre son compétiteur devoient être traités en ennemis... Si les ministres et les généraux du roi d'Espagne avoient tenu un langage plus modéré, ainsi qu'il sembloit que la prudence le demandât, Barcelone auroit capitulé d'abord après le départ des Imperiaux; mais comme Madrid et le duc de Popoli ne parloient publiquement que de sac et de corde, les peuples devinrent furieux et desesperés: a la verité Popoli avoit une haine personnelle et bien fondée contre le Barcelonais, à cause des insultes qu'ils avoient faites à sa femme lorsque l'archiduc prit la ville en 1705 (Berwick, 1828: 203-204).

La plena consciència, entre els resistents, de la repressió implacable que s'abatria contra ells, sumada a l'esperança, per remota que fos, que la pressió aliada sobre Lluís XIV i, de retop, sobre Felip V donaria algun resultat positiu —com a la fi succeí amb el canvi d'actitud dels anglesos envers el «Cas dels catalans» arran de la pujada al tron britànic de Jordi I, encara que ja era massa tard—, ajuda a situar en el seu context i a entendre la resistència aferrissada a Barcelona fins el setembre de 1714 (J. Albareda, 1998).

5. MAE, CPE 220, 5-2-1713, f. 80-84v i CPE 223, 7-8-1713, f. 4v i 13.

6. MAE, CPE 223, 5-9-1713, f. 67.

Absolutisme i parlamentarisme

Però és hora de preguntar-se què es debatia a la guerra en el territori hispànic, més enllà de la interpretació que fan del desenllaç diversos historiadors, situats a l'òptica de la «raó d'estat» i de l'estructura política que s'imposà el 1714 —la qual constitueix el preludi de l'apologia de la dinastia que complirà els 300 anys i, per extensió, del nacionalisme espanyol més recalcitrant—. Perquè a parer de Miguel Artola, «la abolición de los fueros y la disolución de las instituciones solo podía responder a órdenes del rey, que castigaba la traición consumada en las cortes de 1706». I, en conseqüència, continua dient:

La idea, muy extendida, de la militarización del régimen de Cataluña es una transposición al siglo XVIII del estado de excepción, que las constituciones contemplan, y no corresponde al cambio que representa el paso del poder virreinal a la autoridad del gobernador y capitán general, presidente de la audiencia, que era el título oficial que tomó la autoridad superior en las once circunscripciones en que se dividió España en el siglo XVIII (Artola, 1999: 554 i 587).

I segons Gonzalo Anes,

[...] al romper unilateralmente el pacto, los súbditos de ambos reinos [Aragó i València] habían perdido los fueros, privilegios, exenciones y libertades de concesión regia de que habían venido gozando. Por ello, el Rey quedaba en entera libertad para actuar como tuviese por conveniente respecto a fueros y franquicias. Así lo hizo, ya que uno de los principales atributos de la soberanía era la imposición y derogación de leyes que, «con la variedad de los tiempos y mudanzas de costumbres» conviniese promulgar o abolir. Y ello aun «sin los graves y fundados motivos y circunstancias» que entonces concurrían en los reinos de Aragón y de Valencia. El soberano, en el citado decreto de 29 de junio de 1707, expresó que, por todo lo ocurrido, deseaba hacer cambios en las instituciones en ambos territorios (1998: 230-231).

En tot cas, com adueixen Artola i Anes, és indiscutible que Felip V va voler donar un caràcter exemplaritzant al càstig per la rebel·lió dels catalans. Però més enllà d'aquesta realitat incontestable —si bé a l'argument de la rebel·lia podríem oposar-hi les raons del dret natural i del dret a la resistència (À. Benedictis, 1998; J. Albareda, 1996) a què apel·laven els resistents, en considerar que Felip V havia transgredit sistemàticament les Constitucions entre 1702 i 1705—, cal que ens plantejem altres qüestions, des d'una òptica més àmplia, en el context del debat actual sobre les vies cap a l'Estat modern: l'absolutisme i el parlamentarisme. Pel que fa a Catalunya, la implicació de la majoria dels grups socials en el sistema polític i la solvència d'aquest per respondre a les demandes econòmiques i socials, avalen la seva solidesa i capacitat de renovació, sistema limitat, en tot cas, per la manca de convocatòria de Corts de part del rei. Josep Fontana (1995), com ja havia fet Víctor Ferro (1987), ha recordat que «les constitucions de Catalunya es troben en el camí que portava cap a l'establiment d'unes formes polítiques que garantien l'estabilitat dels contractes polítics», i que, per tant, «no eren un anacronisme

passadista, sinó la base d'un projecte de futur renovador», evidentment alternatiu a l'absolutisme, model que ha estat mitificat durant dècades com a paradigma del progrés. Un mite, però, qüestionat per la historiografia recent, la qual, a més de fer notar les limitacions modernitzadores de l'absolutisme —i de l'anomenat «despotisme il·lustrat»—, ha remarcat el caràcter reeixit de formulacions polítiques alternatives basades en els sistemes contractuals. Així, Hilton L. Root ha posat de relleu el major grau de modernitat i d'eficiència del model polític anglès davant del francès bo i recordant que, pel que fa al desenvolupament del mercat, «la capacitat d'una economia per a encoratjar la inversió necessària per a sostenir un creixement econòmic a llarg termini depèn en darrera instància de la fiabilitat dels contractes polítics» (1994: 213).

A Catalunya, les Constitucions s'havien revelat com un instrument eficaç de cara a consolidar unes formes polítiques que garantien l'estabilitat dels contractes polítics, necessària per a desenvolupar la via comercial. Les seves institucions, com les assemblees provincials franceses i les dietes alemanyes i austríaques, oferien remarcables possibilitats de representació a l'«home del comú», com ha exposat Peter Blicke (1998: 437), una representació estretament vinculada a la propietat i a la llibertat. Encara més: Blicke troba fascinant la comparació que fa Richard Löwenthal de les assemblees d'estats de la vella Europa amb el parlamentarisme contemporani:

Les deux, selon lui, reposent sur «le principe de la représentation»; en ce dernier s'exprime la conviction que la légitimité du gouvernement dépend du consentement des gouvernés qui se manifeste à travers la représentation. Les deux se fondent sur «le principe du pluralisme institutionnel»; cela veut dire que poursuivre des intérêts particuliers (qu'ils soient représentés par des États ou des partis importe peu) est reconnu comme légitime, car d'eux résulte finalement le bien commun. On peut et on doit introduire un troisième principe, le «principe des doléances» qui, dans les cas extrêmes, s'étend à la résistance, et qui, aujourd'hui comme hier, influence dans une large mesure la législation et partant le droit (Blicke: 440).

Günter Barudio ja va posar de relleu aquests vincles, així com

[...] la riqueza de una cultura política que el absolutismo intentó destruir y cuyo comportamiento político y lingüístico se mantiene aún (1992: 365).

Tornant a Catalunya, si bé és veritat que a les Constitucions persistien rèmores medievalitzants, no és menys cert que eren susceptibles de ser renovades, tal com es demostrà a les Corts de 1701 i de 1705. Certament, no hem de caure en el parany del maniqueisme i de la idealització, tal com ha advertit Ricardo García Cárcel (1994). Cal tenir ben presents les crítiques de corrupció que formulà Josep Aparici, en analitzar l'administració financera de la Generalitat, el qual, deia amb el seu esperit crític, que el féu sentir incòmode tant en el règim austriacista com en el filipista:

Yo encara no he vist cosa que los comuns fasan per la conveniència del públich (C. Windler, 1997: 14).

També l'estudi de Joan Lluís Palos (1994) sobre la pràctica de govern en els segles XVI i XVII, que posa de manifest la distància entre la lletra de les Constitucions i la seva aplicació quotidiana, així com el tarannà oligàrquic que Antoni Passola (1997) ha detectat en la Paeria lleidatana dels Àustries, línia revisionista en la qual cal continuar avançant per superar visions idealitzades que ens allunyen del coneixement de la realitat.

Però, alhora, és evident que la paràlisi institucional tenia molt a veure amb l'absentisme reial i amb la manca de convocatòria de Corts per part del rei, com ho és, també, que la corrupció en els règims representatius —representatius, si més no, dels sectors benestants—, era un mal menor al costat del sistema clientelar —o de corrupció institucionalitzada, tal com ha demostrat H.L. Root (1994) després de comparar els models britànic i francès—. Sistema que donà lloc a la banalitat dels càrrecs, dictada per Felip V a Catalunya el 1738, d'efectes perniciosos, contra els quals es manifestaren obertament els gremis de les principals poblacions —tot evocant, alhora, el sistema municipal anterior a la Nova Planta—, com ha explicat Josep Maria Torras i Ribé (1983). Una qüestió que ja fou observada pel comte Juan Amor de Soria en la seva crítica a la monarquia absoluta, *Enfermedad crónica*, de 1741. La manca de Corts, deia, havia permès l'excés i la multiplicació dels impostos, l'augment del poder reial, la inobservança de les lleis pròpies i les vendes dels càrrecs públics, fins al punt que

[...] de esta abolición y menosprecio de las Cortes Generales ha nacido el mayor mal de los Reynos (E. Lluch, 1996: 85).

Certament, tal com diu Juan Luis Castellano, la nova dinastia donà l'esquena a la representació del regne, relegant les Corts a una funció purament protocolària, malgrat les veus contràries que les creien imprescindibles per

[...] corregir muchos abusos y establecer nuevas leyes conforme a la necesidad de los tiempos, com reclamava el marquès de Villena (1990: 120-121).

Allò que estava en joc, finalment, el 1714, fou la confrontació de dos models polítics i territorials —i fins i tot econòmics— alternatius: el que es fonamentava en el pactisme i en un sistema representatiu, amb caràcter «federal», que podem trobar ben esbossat «a posteriori» en els textos de l'exiliat austriacista aragonès Juan Amor de Soria, i el borbònic, netament absolutista i unitarista. Triomfà aquest darrer i s'imposà sense constrenyiments —llevat dels senyorials, que tendí a enfortir—. Però la repressió implacable no va poder fer emmudir la veu de l'«austriacisme persistent» i la dels que van defensar una forma alternativa d'entendre el sistema polític i econòmic d'Espanya al llarg del XVIII, ja fos per boca dels membres del partit aragonès o dels il·lustrats catalans en els seus projectes, que Ernest Lluch (1996) ha reconstruït en una interpretació suggestiva.

En tot cas, la memòria popular guardà una imatge inequívoca del primer Borbó. Així el recordava, el 1746, el pagès Francesc Bellsollell d'Arenys de Munt:

Fou molt rigorós ab sos vassalls, particularment ab los catalans per aver-nos carregat molt de petxos, ha de estancs de tantas cosas, com sal, tabaco, robas, ayguardent y moltras altres cosas, com també lo que 'ns féu pagar de donatius, catastros y altres cosas, com també de quintas per soldats (A. Simón [ed.], 1993: 129).

I malgrat la repressió que van patir els catalans i les seves llibertats, deu anys després, el capità general marquès de la Mina advertia que aquests encara eren

[...] idólatras de su libertad y materia dispuesta para el sacrificio por conservar la sombra de ella, que les queda en la memoria de sus antiguos privilegios (J.M. Gay, 1997: 980).

I un menestral liberal barceloní, el 1835, no s'estava d'escriure en el seu diari que

[...] el dropo de Felip Quint, que abia estat la fatal desgràcia de España y en particular de Catalunya, que tenia los grans pribilegis y est tirano de Felip Quint tots los sorpà y ens dexà caragats de grillons y cadenas y uns ynfelisos esclaus, y ara perexia que rompíam las quedenas, que sent y bint-i-sinch anys que las portàbam (anònim, 1981: 181).

El seu record, com el de la Ciutadella que féu construir, restà associat, fatalment, a la idea del despotisme i de la manca de llibertats. Com ha exposat Pere Anguera, la reivindicació política emergí en el marc de la primera carlinada, quan els propagandistes liberals van alçar la bandera de les llibertats perdudes, mentre els carlins defensaven l'unitarisme imposat per Felip V, cosa que van continuar fent fins el 1868 en què es van veure arrossegats a sumar-se al catalanisme polític. *El Vapor* es referia a la reivindicació de les llibertats catalanes en aquests termes, el 14 de febrer de 1835:

Un tiempo hubo en que peleamos los catalanes por nuestros fueros y un gobierno despótico abusó de su conquista sujetándonos a vergonzosa opresión. Buscamos el prestigio de los fueros que nos arrebatában en nuestra laboriosidad (Anguera, 1996: 189).

No té res d'estrany, doncs, que en els parèntesis de llibertat, com el de les Corts de Cadis —Ernest Lluch (1996) i Ramon Grau (1994) han evocat l'activa reivindicació de les llibertats de la Corona d'Aragó feta per Antoni de Capmany—, repengués la dèria de recuperar les institucions abolides per Felip V. I és que, de ben segur, els catalans del vuit-cents podien haver fet seves aquelles belles paraules de Walter Benjamin: «Existeix una mena de cita entre les generacions passades i la nostra».

Fonts manuscrites

CASTELLVÍ, F. «Narraciones históricas desde el año 1700 hasta el año 1725». Österreichisches Staatsarchiv, Viena. He utilitzat el microfilm que es troba a l'Arxiu Nacional de Catalunya, W 344, per a la consulta del qual he rebut tota mena de facilitats del seu director, Josep Maria Sans Travé.

Archivo Histórico Nacional, Madrid. Estado. (AHN. E.).

Ministère des Affaires Etrangères. París. Correspondance Politique. Espagne. (MAE. CPE.).

Bibliografia

- ALBAREDA, J. (1993). *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona: Vicens Vives.
- (1996). *Escrits Polítics del segle XVIII*. Tom I. *Despertador de Catalunya i altres textos*. Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, Eumo.
- (1998) «El "Cas dels catalans": del pacte de Gènova a l'"equilibri europeu" de 1713». Comunicació al IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Universitat de Barcelona.
- ANES, G. (1998). «La idea de España en el siglo de las Luces». *España. Reflexiones sobre el ser de España*. Madrid: Real Academia de la Historia, p. 223-242.
- ANGUERA, P. (1996). «La percepció de la catalanitat en els liberals i els carlins durant la guerra dels Set anys». A CHOUX, M. (ed.). *Le discours sur la nation en Catalogne aux XIXe et XXe siècles*. París: Editions Hispaniques, p. 189-209.
- ANÒNIM (a cura de J.M. Ollé) (1981). *Successos de Barcelona (1822-1835)*. Barcelona: Curial.
- ARTOLA, M. (1999). *La monarquía de España*. Madrid: Alianza.
- BARTROLÍ, J. (1979). «La Cort de 1701-1702: un camí truncat». *Recerques*, 9. Barcelona: Curial, p. 57-75.
- BARUDIO, G. (1992). *La época del absolutismo y la Ilustración. 1648-1779*. Madrid: Siglo XXI, 6a ed.
- BELENGUER, E. (1991). «Entorn de les darreres corts catalanes a l'edat moderna: una institució perillosa?». *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, p. 168-172.
- BENEDICTIS, A. DE (1998). «Dal diritto di resistenza alla costituzione. Aspetti testuali e storiografici», dins A. ROMANO, *Il modello costituzionale inglese e la sua recezione nell'area mediterranea tra la fine del 700 e la prima metà dell'800*. Milà: Dott. A. Giuffrè Editore, 1998.
- BERENGER, J. (1996). «L'idée de nation dans la Hongrie du XVIIe siècle». A POUSSOU, J.P., *L'Europe des diètes au XVIIIe siècle*. París: Sedes, p. 81-96.
- BERWICK, MARECHAL DE (1828). *Mémoires du Marechal de Berwick, par Ms. A. Petitot et Monmerqué, tome II, Collection des Mémoires relatifs à l'Histoire de France*. París: Foucault, tom LXVI.
- BLICKLE, P. (dir.) (1998). *Résistance, représentation et communauté*. París: PUF.
- CASTELLANO, J.L. (1990). *Las Cortes de Castilla y su Diputación (1621-1789). Entre pactismo y absolutismo*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- FELIU DE LA PENYA, N. (1709). *Anales de Cataluña*. Barcelona: J. Llopis, vol. 3.
- FERNÁNDEZ, M. (1984). «Espionatge borbònic en la Barcelona austriacista: un informe de l'any 1706», *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona, vol. 2, p. 243-252.
- FERRO, V. (1987). *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo.

- FONTANA, J. (1995). «Les Constitucions de Catalunya en una perspectiva històrica comparada: una proposta interpretativa». Conferència amb motiu de la presentació de la reedició de les Constitucions i altres drets de Catalunya, de 1704, pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Text inèdit.
- GARCÍA CÁRCCEL, R. (1994). «Historia social e historia nacional: algunas reflexiones sobre la historiografía de las revueltas en la Cataluña moderna». *Historia Social*, 20, p. 47-66.
- GARCÍA ESPUCHE, A. (1998). *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña. 1550-1640*. Madrid: Alianza Editorial.
- GAY ESCODA, J.M. (1997). *El corregidor a Catalunya*. Madrid: Marcial Pons.
- GRAU, R. (1994). «Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català». *Acte commemoratiu de l'II de Setembre de 1714*. Ajuntament de Barcelona.
- LEÓN, V. (1993). *Entre Austrias y Borbones. El Archiduque Carlos y la monarquía española*. Madrid: Sigilo.
- (1997). «La oposición a los borbones españoles». A MESTRE, A.; GIMÉNEZ, E. (ed.). *Disidencias y exilios en la España moderna*. AEHM, Publicaciones de la Universidad de Alicante, p. 501-513.
- LLUCH, E. (1996). *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració*. Barcelona: Edicions 62.
- NOAILLES, A.M. DUC DE (1776). *Mémoires politiques et militaires pour servir à l'histoire de Louis XIV et Louis XV*. París: Chez Moutard, tom 2.
- PALOS, J.L. (1994). *Catalunya a l'Imperi dels Àustria*. Lleida: Pagès.
- PASSOLA, A. (1997). *Oligarquia i poder a la Lleida dels Àustria*. Lleida: Pagès.
- ROOT, H.L. (1994). *The Fountain of Privilege. Political Foundations of Markets in Old Regime France and England*. Berkeley: University of California Press.
- SALES, N. (1984). *Senyors, bandolers, miquelets i botiflers. Estudis sobre la Catalunya dels segles XVI al XVIII*. Barcelona: Empúries.
- SANPERE I MIQUEL, S. (1905). *Fin de la nación catalana*. Barcelona: Tipografia L'Avenç.
- SERRA, E. (1996). «Les Corts de 1701-1702: la represa política a les vigílies de la guerra de Successió», *L'Avenç*, 206. Barcelona, p. 22-29.
- SIMÓN, A. (a cura de) (1993). *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*. Barcelona: Curial.
- SOLDEVILA, F. (1962). *Història de Catalunya*. Barcelona: Alpha, vol. III, 2a ed.
- TORRAS RIBÉ, J.M. (1983). *Els municipis catalans de l'Antic Règim. 1453-1808*. Barcelona: Curial.
- (1996). *Escrits polítics del segle XVIII*. Tom II. *Documents de la Catalunya sotmesa*. Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, Eumo.
- VILAR, P. (1973). *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. II. Barcelona: Edicions 62, 4a. ed.
- WINDLER, C. (1997). «Josep Aparici: entre l'absolutisme i l'autonomia catalana», *L'Avenç*, 217. Barcelona, p. 11-18.